МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет фізико-математичної та природничої освіти
Кафедра географії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ПІДГОТОВКА УЧНІВ ГІМНАЗІЙ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Виконала: студентка IV курсу 42 групи
освітньої програми: Середня освіта (Географія. Біологія та здоров'я людини) спеціальності: 014.07. Середня освіта (Географія)
Батора Руслана Анатоліївна
Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Максютов Андрій Олексійович

Умань – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 7

1.1. Основні теоретичні засади дослідження історико-культурних об'єктів та їх використання у туристичній діяльності 7

1.2. Загальна характеристика та класифікація історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області 13

1.3. Методи дослідження історико-культурних об'єктів

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 22

2.1. Міжнародний досвід та світові тенденції використання історико- культурних об'єктів 22

2.2. Сучасний стан та проблеми розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області 26

2.3. Особливості використання історико-культурних об'єктів Івано- Франківської області 31

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 35

3.1. Переваги та перспективи розвитку історико-культурних об'єктів Івано- Франківської області 35

3.2. Роль інноваційно-інвестиційних програм для розвитку історико- культурних об'єктів

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ В КУРСІ ГЕОГРАФІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 42

4.1. Розробка екскурсії для учнів гімназій по дослідження історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області 43

ВИСНОВКИ 48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 54

ДОДАТКИ 56

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена тим, що Івано-Франківська область є одним із найбільш репрезентативних регіонів України за рівнем збереженості культурної спадщини та різноманіттям природних ландшафтів, які формують потужний туристичний потенціал. Розташована в західній частині держави, область має тривалу й багатовимірну історію, що відображає різні етапи українського державотворення та культурного розвитку. На її території зосереджено численні пам'ятки архітектури, музеї, храми, фортифікаційні споруди, стародавні поселення та інші об'єкти, які засвідчують багатий історичний досвід і культурну спадщину українського народу. Дослідження, охорона та популяризація цих об'єктів є важливою складовою гуманітарного розвитку регіону. Водночас не менш значущою є роль історико-культурних ресурсів у формуванні туристичної привабливості. Івано-Франківська область володіє значним потенціалом для розбудови туристичної галузі, пропонуючи можливість безпосереднього ознайомлення з унікальними пам'ятками минулого, занурення в атмосферу давнини та освоєння культурної спадщини України.

Відвідування історичних і культурних об'єктів стимулює зростання туристичного попиту, сприяє створенню нових робочих місць, формує запит на розвиток інфраструктури. Завдяки цьому регіон здатен використовувати власні історико-культурні ресурси як чинник активізації туристичного сектору та загального соціально-економічного поступу. Однак для повноцінного використання цього потенціалу необхідне ґрунтовне наукове дослідження історико-культурних об'єктів, з'ясування їхньої ролі у формуванні туристичної привабливості та впливу на економічний розвиток області. У цьому контексті важливими є напрацювання вітчизняних учених, зокрема Л. Безручко, О. Гончарова, а також дослідження, присвячені використанню пам'яток історії та культури в туристичній сфері (Л. Савранчук, І. Лисий, І. Ісаєнко, Б. Луговий, Л. Поливач, Г. Гуменюк та інші). Окрему групу становлять праці, присвячені безпосередньо історико-культурним об'єктам

Івано-Франківської області (І. Крупа, Н. Мельник, О. Незюлік, П. Сіреджук, Т. Маланюк, Н. Паньків та інні).

Мета роботи полягає в характеристиці особливостей підготовки учнів гімназій до дослідження історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області та з'ясуванні ролі цих об'єктів у розвитку туристичної сфери регіону.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

– визначити основні теоретичні засади дослідження історико-культурних об'єктів і напрями їх використання в туристичній діяльності;

– здійснити загальну характеристику та класифікацію історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області;

– проаналізувати сучасний міжнародний досвід і провідні світові тенденції використання історико-культурних ресурсів у туризмі;

– охарактеризувати сучасний стан та основні проблеми розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області;

– дослідити особливості використання історико-культурних об'єктів області в туристичній сфері;

– виявити переваги й перспективні напрями розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківщини;

– окреслити роль інноваційно-інвестиційних програм у розвитку історико-культурних об'єктів та їх туристичного використання.

Об'єкт дослідження – історико-культурні об'єкти Івано-Франківської області.

Предмет дослідження – особливості використання історико-культурної спадщини Івано-Франківської області в туристичній сфері.

Методи дослідження. У роботі застосовано діалектичний підхід, що дав змогу простежити взаємозв'язки між окремими компонентами досліджуваних явищ та процесів. Аналітичні й синтетичні методи використано для поетапного розчленування досліджуваних явищ на складові елементи з подальшим їх узагальненням. Статистичний метод забезпечив кількісну оцінку впливу окремих факторів на підсумкові результати. Графічний метод

застосовано для візуалізації результатів дослідження у формі діаграм, картосхем, таблиць та інших наочних матеріалів.

Практична значущість роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при організації освітньої, краєзнавчої та туристично-рекреаційної діяльності закладів загальної середньої освіти, туристичних підприємств та органів місцевого самоврядування. Матеріали дослідження придатні для розроблення навчально-пізнавальних екскурсій, туристичних маршрутів і краєзнавчих проектів територією Івано-Франківської області; організації дослідницької діяльності учнів, роботи гуртків, факультативів та підготовки учнівських наукових робіт; формування практичних умінь польових досліджень, аналізу історико-культурних ресурсів та навичок туристичного проектування; діяльності туристично-інформаційних центрів і закладів культури з метою популяризації історико-культурної спадщини регіону. Отримані результати сприятимуть вихованню патріотизму, національної самосвідомості, шанобливого ставлення до культурної спадщини та розвитку пізнавального інтересу учнівської молоді до рідного краю.

Результати дослідження можуть бути використані для підвищення рівня туристичної привабливості Івано-Франківської області, активізації учнівського та молодіжного туризму, а також удосконалення методики підготовки учнів до вивчення історико-культурних об’єктів регіону.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі особливостей підготовки учнів гімназій до дослідження історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області та обґрунтуванні значення цих об’єктів для розвитку туристичної сфери регіону. У процесі дослідження: уточнено зміст і сутність підготовки гімназистів до краєзнавчо-дослідницької діяльності у сфері історико-культурного туризму; визначено педагогічні умови ефективної організації дослідження історико-культурних об’єктів учнями; систематизовано історико-культурні ресурси Івано-Франківської області, придатні для використання в освітньому процесі та туристично-краєзнавчій роботі; обґрунтовано роль історико-культурної спадщини області у

формуванні її туристичної привабливості; запропоновано методичні підходи до залучення учнів гімназій до дослідницької та туристично-краєзнавчої діяльності; розроблено рекомендації щодо інтеграції освітньої, краєзнавчої й туристичної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Отримані результати поглиблюють наукові уявлення про можливості використання історико-культурної спадщини Івано-Франківської області в процесі формування дослідницьких компетентностей учнів і розвитку молодіжного туризму.

Апробація дослідження. Основні результати дослідження викладені у збірнику матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інтеграція фундаментальних та прикладних досліджень в географічній, екологічній та хімічній освіті», а також доповідались та обговорювались на науково-методичному семінарі «Природничі та суспільні географічні студії: сучасний вимір».

Публікації. За матеріалами досліджень, опубліковано 1 тези: Максютов А.О., Батора Р.А. Історико-культурні об’єкти Івано-Франківської області та їх роль у розвитку туристичної сфери: матеріали XI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. «Інтеграція фундаментальних та прикладних досліджень в географічній, екологічній та хімічній освіті». (м. Умань, 21 листопада 2025 р.). Умань: 2025. С. 130–135.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (46), 3 додатків на 3 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 58 сторінок, із них – 50 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Основні теоретичні засади дослідження історико-культурних об'єктів та їх використання у туристичній діяльності

У сучасних умовах туризм посідає одне з провідних місць серед галузей, що найбільш динамічно розвиваються, істотно впливаючи на економічні, соціокультурні та екологічні процеси. Історико-культурні об'єкти є ключовою складовою туристичного продукту, оскільки репрезентують архітектурну, культурну й історичну спадщину країни. Вони виступають матеріальними свідченнями минулих епох, носіями спадку давніх цивілізацій і значущими мистецькими надбаннями, що мають значний потенціал для розвитку туристичної діяльності.

У наш час історико-культурні об'єкти користуються зростаючим попитом серед туристів, які прагнуть не лише відпочинку, а й отримання унікального культурного досвіду, глибшого розуміння історії, можливості зануритися в атмосферу минулого та долучитися до культурних традицій різних народів. Використання таких об'єктів у туризмі створює передумови для економічного зростання, розширення ринку праці та підвищення якості життя місцевого населення. Саме тому вивчення історико-культурних об'єктів у контексті туристичної діяльності набуває особливої актуальності з огляду на кілька ключових чинників [4, с. 67].

По-перше, зростаюча орієнтація туристів на культурні події та автентичні враження спонукає країни й регіони не лише зберігати історико-культурну спадщину, а й розробляти ефективні стратегії її залучення до туристичного обігу. По-друге, економічний потенціал історико-культурних ресурсів може відігравати суттєву роль у регіональному розвитку, сприяючи залученню інвестицій та формуванню додаткових можливостей для зростання.

На зближення культурної та туристичної сфер впливає низка факторів, серед яких:

– зростання культурного капіталу населення внаслідок підвищення рівня освіти;

– поширення постмодерних моделей споживання, що акцентують увагу на особистісному розвитку та самореалізації;

– зростання значення нематеріальної культури, символічних образів і «атмосфери місця»;

– розширення мобільності населення, що полегшує доступ до різних культурних просторів;

– зростання доступності інформації про культури світу завдяки розвитку цифрових технологій;

– поява нових національних і регіональних утворень, які прагнуть формувати й демонструвати власну ідентичність;

– посилення актуальності проблеми фінансування культури в умовах зростання культурних запитів населення та розширення мережі культурних інституцій [6, с. 458].

Починаючи з 1960-х років культурний туризм розглядається міжнародними організаціями як один із ефективних інструментів збереження спадщини. Так звана «доктрина культурного туризму» розвивалася відповідно до змін економічних парадигм, трансформації уявлень про культуру та розширення розуміння поняття «спадщина», однак незмінною залишилася ідея про те, що туризм може виступати каналом культурного обміну та джерелом економічних надходжень за умови його аполітичного, відповідального й стійкого характеру. У найширшому розумінні природна й культурна спадщина належить усьому людству, а кожен має право на відповідальне її пізнання, оцінювання та збереження.

Поняття спадщини охоплює широкий спектр явищ і об’єктів: від ландшафтів, історичних пам’яток, природних та архітектурних об’єктів до елементів біорізноманіття, колекцій, звичаїв, знань і традицій. Вона

відображає тривалий шлях історичного розвитку, слугує основою як національної, так і локальної ідентичності та суттєво впливає на сучасні процеси. Спадщина є не лише результатом минулого, а й важливим ресурсом сьогодення, динамічною точкою відліку, що слугує позитивним інструментом розвитку й взаємообміну. Унікальна спадщина кожного місця та колективна пам'ять спільноти становлять необхідну основу для сучасного й майбутнього поступу.

В умовах зростаючої глобалізації проблеми захисту, збереження, інтерпретації та презентації спадщини й культурного різноманіття кожного регіону набувають загальносвітового значення. Водночас безпосередня відповідальність за управління спадщиною згідно з міжнародними стандартами найчастіше покладається на місцеві громади та органи влади.

Проблематика історико-культурної спадщини широко висвітлена в наукових дослідженнях, однак поняття «культурна спадщина» й досі не має повністю усталеного тлумачення, що ускладнює чітке виокремлення її об'єктів і розуміння їх ролі у туристично-економічній взаємодії. За О. Копієвською, історико-культурна спадщина – це «сукупність матеріальних і духовних культурних здобутків суспільства, його історичний досвід і соціальний капітал, що зберігається в національній пам'яті» [12, с. 25]. О. Мельничук до категорії спільного надбання людства відносить такі об'єкти, як відкрите море, космічний простір, Антарктиду, водночас підкреслюючи, що культурна спадщина може належати як людству в цілому, так і окремим народам, націям і спільнотам [19, с. 95].

І. Мартиненко виокремлює два виміри культурної спадщини. Перший пов'язаний із міжнародною співпрацею в дослідженні космосу та морського дна як об'єктів спільної спадщини. Другий наголошує на унікальності цінностей кожної культури, що дає підстави розглядати всі культури як невід'ємні елементи загальної спадщини людства [17, с. 386].

Згідно з Конвенцією ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини», культурна спадщина охоплює:

– пам’ятки (архітектурні твори, монументальну скульптуру й живопис, об’єкти та споруди археологічного значення, написи, печери та групи об’єктів, що мають видатну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва чи науки);

– ансамблі (групи будівель, ізольованих або пов’язаних між собою, архітектура й просторові зв’язки яких із ландшафтом мають видатну універсальну цінність);

– об’єкти (території або місця, створені людиною чи внаслідок взаємодії природних і антропогенних чинників, у тому числі археологічні локації, що мають виняткову цінність з історичного, естетичного, етнографічного чи антропологічного погляду).

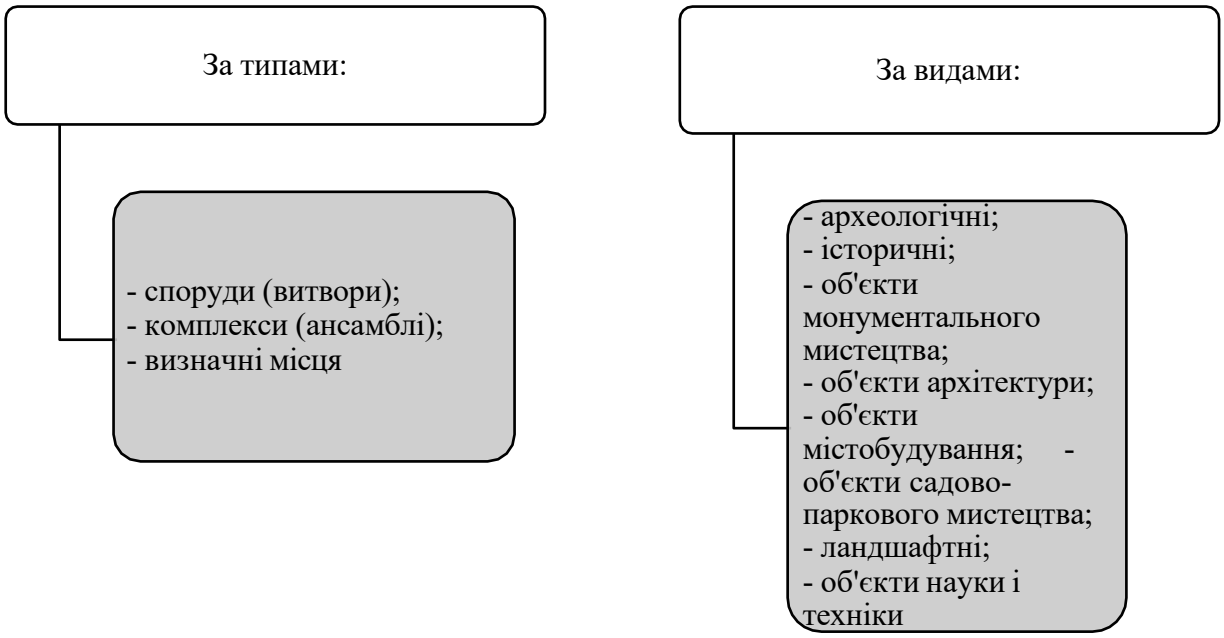

Рис. 1.1. Класифікація об’єктів культурної спадщини [11]

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» об’єкти культурної спадщини класифікуються за такими ознаками [26]:

1. За типами:

– споруди – витвори архітектури, інженерного мистецтва, монументальної скульптури та живопису, археологічні об’єкти, печери зі слідами діяльності людини, будівлі чи приміщення, які зберегли автентичні свідчення про значущі історичні події та життя видатних осіб;

– комплекси (ансамблі) – сукупності окремих або поєднаних об’єктів культурної спадщини, що мають певну топографічну структуру;

– визначні місця – території або ландшафти з поєднанням природних і штучних елементів, які мають археологічну, естетичну, етнографічну, історичну, архітектурну, мистецьку чи наукову цінність.

2. За видами:

– археологічні об’єкти – нерухомі пам’ятки, що містять рештки життєдіяльності людини (городища, кургани, залишки поселень, стоянки, укріплення, виробничі майданчики, іригаційні споруди, шляхи, місця поховань, культові місця, мегаліти, печери, наскельні зображення, культурні шари, місця давніх битв тощо), розташовані як на поверхні, так і під землею або під водою;

– історичні об’єкти – будинки, споруди, архітектурні комплекси, окремі могили, некрополі, місця масових поховань, поля боїв, місця загибелі воїнів, військові кораблі та судна із залишками техніки, зброї тощо;

– об’єкти монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва, що існують як самостійні або пов’язані з іншими пам’ятками й входять до складу комплексів;

– об’єкти архітектури та містобудування – будівлі й споруди, що зберегли автентичні риси певної культури, історично сформовані центри населених пунктів, вулиці, квартали, площі з притаманною їм планувально-просторовою структурою;

– об’єкти садово-паркового мистецтва – парки й садово-паркові комплекси, що поєднують природні та створені людиною ландшафти;

– ландшафтні об’єкти – природні території, які мають історичну або культурну цінність;

– об’єкти науки і техніки – унікальні промислові, інженерні, видобувні, транспортні та науково-виробничі комплекси, що відображають рівень розвитку науки й техніки певної епохи [36].

Ефективне управління історико-культурною спадщиною передбачає

поєднання раціонального (інтелектуального) та емоційно-ціннісного підходів, які забезпечують повагу до цінностей спадщини, інтересів місцевих громад, власників пам'яток та особливостей ландшафтного й культурного середовища. Хартія туризму, ухвалена на VI сесії Генеральної Асамблеї ЮНВТО в Софії 22 вересня 1985 р., формулює основні принципи взаємодії держав у сфері туризму: визнання туризму як засобу культурного обміну, необхідність стійкого управління спадщиною, забезпечення збагачувального культурного досвіду туристів, залучення приймаючих громад до планування й реалізації туристичних проектів, гарантування вигод для місцевого населення та охорони природних і культурних ресурсів [46].

Аналіз сучасних наукових досліджень дозволяє виокремити дві ключові ідеї, що визначають концептуальне поле вивчення туризму. Перша наголошує на тому, що туристична культура є локалізованим, динамічним процесом, у межах якого глобальне явище туризму адаптується й привласнюється конкретними територіями. Туристичні дестинації, орієнтовані на культурну спадщину, формують символічний простір місць, які одночасно виступають орієнтирами для туристів і знаками гордості та інтеграції для місцевих громад. Друга ідея пов'язана з подвійною природою культурного туризму: з одного боку, він розглядається як складна сфера культурних практик, що породжує численні виклики як на локальному, так і на глобальному рівнях; з іншого – як альтернатива масовому стандартизованому туризму, що апелює до інтелектуального й етичного виміру подорожей [6, с. 458].

Отже, вивчення історико-культурних об'єктів виступає важливою передумовою одночасно для розвитку туризму та для збереження культурної спадщини регіону. Дослідження їхньої історії, архітектурних особливостей, культурної цінності та впливу на суспільство сприяє фіксації й популяризації їх значення. Інтеграція історико-культурних об'єктів у туристичну діяльність забезпечує додаткові можливості для регіонального економічного зростання, оскільки приваблює туристів, зацікавлених у глибшому пізнанні культурної спадщини та отриманні унікального досвіду.

1.2. Загальна характеристика та класифікація історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області

Івано-Франківська область вирізняється багатошаровою історією, що знаходить відображення у різноманітних історико-культурних об’єктах. Територія регіону характеризується етнокультурною строкатістю, оскільки тут упродовж тривалого часу співіснували різні етнічні групи та культурні традиції. Область охоплює міста з багатовіковою історією, численні архітектурні пам’ятки, культові споруди, музеї, природоохоронні території (зокрема національні парки) та інші унікальні об’єкти.

У джерелах згадується шість міст області, відомих ще з часів Київської Русі: Тисмениця, Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия. Найбільшим культурним та економічним центром регіону є обласний центр – Івано-Франківськ, історія якого налічує понад три з половиною століття. Важливу культурну й духовну роль відіграє місто Коломия, третє за кількістю населення після Івано-Франківська та Калуша [35].

В області здавна розвинені різні види народних художніх промислів. Різьбярі, гончарі, мосяжники, ткачі створюють вироби, що здобули популярність далеко за межами регіону. Визнаним центром гуцульського декоративно-ужиткового мистецтва є Косів, де діє постійний мистецький ярмарок.

Нині державній охороні підлягає 1360 пам’яток архітектури Івано-Франківської області, з яких 87 мають статус пам’яток національного значення. Переважну їх частину становлять дерев’яні та кам’яні культові споруди, а також житлові й громадські будівлі. Основна концентрація пам’яток припадає на 31 історичне місто області .

Узагальнено історико-культурні об’єкти Івано-Франківщини можна згрупувати так:

– архітектурні пам’ятки – стародавні церкви, костели, фортеці, палаци, замки та інші споруди, що мають значну історико-архітектурну цінність;

– культові споруди – храми, монастирі та інші релігійні об’єкти, які

відображають конфесійне різноманіття й духовні традиції краю;

– музеї та виставкові центри – інституції, у яких зосереджено й експонується історико-культурна та мистецька спадщина;

– пам'ятки промислової та інженерної спадщини – об'єкти, пов'язані з історією ремесел, промисловості й техніки [25, с. 208].

За цими групами розглянемо найвідоміші об'єкти історико-культурної спадщини Івано-Франківської області.

На території Карпатського національного природного парку збережено 9 церков XVI–XX ст., збудованих у традиційній гуцульській архітектурній манері: церква Різдва Христового у смт Ворохта, церковний комплекс у с. Дора (церква Чуда святого Архістратига Михаїла), церква XIX ст. у м. Яремчі, церква св. Анни в с. Бистрець Верховинського району, Димитрівська церква у с. Криворівня тощо.

В Івано-Франківську зосереджено низку унікальних храмів і соборів: Колегіальний фарний костел Пресвятої Діви Марії, Катедральний собор Воскресіння Христового, церква св. Ольги і Володимира, Кафедральний Свято-Троїцький собор, церква Святого Духа та інші.

Особливою пам'яткою є Манявський скит – архітектурний монастирський комплекс, заснування якого відносять до кінця XIII ст. і пов'язують з іменами ченців Іоаникія та Пахомія. Після руйнування Києво-Печерської лаври монголо-татарами, за переказами, вони переселилися в Карпати й започаткували нову обитель. Заснування скиту в XIII ст. згадується, зокрема, в літературній спадщині І. Франка, де зазначається, що герой повісті «Захар Беркут» тривалий час перебував у цьому монастирі. Відомо також, що князь Данило Галицький звертався до старців монастиря по духовну підтримку та благословення [16, с. 128].

На території області збереглося 28 костелів і 4 синагоги. Більшість костелів, зведених переважно в стилі бароко, характеризуються монументальністю й виразною пластикою форм. Серед найвизначніших – костел кармелітів 1624 р. у смт Більшівці, костел 1760 р. у м. Городенка, костел

бернардинів 1735 р. у смт Гвіздець, парафіяльний костел 1703 р. та колишній костел єзуїтів 1763 р. в Івано-Франківську. До унікальних пам'яток належать фундаменти Успенського собору 1157 р. у с. Крилос та церква св. Пантелеймона (бл. 1200 р.) у с. Шевченкове.

Щодо фортифікацій, Івано-Франківщина відома системою оборонних споруд, серед яких – замки й фортеці (Хотинська фортеця, палац Вишневецьких, Теребовлянський, Микулинецький, Бережанський, Раковецький замки та ін.). Значним є й палацово-парковий фонд: палац Кшешуновичів у Більшівцях, палац Дідушицьких у Єзуполі, палац-садиба Гайнріха Руппа тощо.

В області функціонує кілька музеїв, важливих не лише в регіональному, а й у загальноукраїнському масштабі:

1. Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей (1940 р.), сформований на базі Покутського й Жаб'ївського краєзнавчих музеїв і приватних збірок, розташований у будівлі міської ратуші;

2. Івано-Франківський художній музей у будівлі колишнього Колегіального костелу XVII ст., у складі якого діють Музей-пам'ятка дерев'яної архітектури та живопису XVI–XVIII ст. у Рогатині та Художньо-меморіальний музей В. Касіяна у Снятині;

3. історико-меморіальний музей Олекси Довбуша в Івано-Франківську;

4. Музей визвольних змагань Прикарпатського краю, експозиція якого висвітлює події сталінських репресій, боротьбу УСС, УНР, ЗУНР, ОУН та УПА за незалежність України;

5. Коломийський музей «Писанка» – унікальний за формою (будівля у вигляді писанки заввишки 13 м) та змістом;

6. музей Івана Франка й хата-гражда в с. Криворівня Верховинського району – один із найстаріших музеїв Гуцульщини, пов'язаний з життям і творчістю письменника [28, с. 465].

Окрему групу становлять пам'ятки промислової та інженерної

спадщини. Серед них – єдині в Україні збережені солеварні кінця XIX – початку XX ст. у містах Долина та Болехів, пивоварня 1767 р. в Івано-Франківську, дерев'яні млини й кузні у Верховинському, Богородчанському, Долинському районах. Важливим об'єктом є колишня астрономічна обсерваторія «Білий слон» на горі Піп Іван у Верховинському районі (1938–1941 рр.), яка вважається найвищою будівлею в Україні. Нині тривають спільні українсько-польські проекти з її відновлення та подальшого використання в наукових і культурно-екскурсійних цілях.

Таблиця 1.1

Розподіл земель історико-культурного призначення в межах адміністративних районів Івано-Франківської області станом на 2025 рік[3]

Район	Площа, км^2
Верховинський	0.0045
Галицький	0,2229
Городенківський	0,0554
Долинський	0, 1834
Калуський	0, 1280
Коломийський	0,8120
Косівський	1,2038
Надвірнянський	0,07
Рогатинський	0,2445
Рожнятівський	0,0491
Снятинський	0,1269
Тлумацький	0,007
Тисменецький	0,01860
Богородчанський	-

Порівняння площ історико-культурних територій із кількістю об'єктів дозволяє виявити певну невідповідність між просторовим охопленням та чисельністю пам'яток: значна кількість об'єктів не завжди корелює з великою

площею таких територій. Важливо враховувати типологію об’єктів, ступінь їх збереження та фактичне залучення до туристичної діяльності. Відсутність узгодженого переліку об’єктів, придатних для туристичного використання на регіональному та локальному рівнях, ускладнює оцінку різниці між потенційним і реальним використанням культурної спадщини в туризмі.

Найбільша за площею концентрація історико-культурних територій спостерігається в містах з розвиненою туристичною інфраструктурою, що створює сприятливі умови для перетворення культурної спадщини на туристичний продукт. Подібна ситуація характерна для селищ міського типу. Натомість у селах, попри значну площу культурно-історичних територій, можливості їх туристичного освоєння обмежені через недостатній рівень інфраструктури.

Отже, Івано-Франківщина є одним із ключових регіонів України за рівнем насиченості історико-культурними ресурсами різних типів. Розмаїття пам’яток – від музеїв і сакральних споруд до промислових об’єктів та інженерних комплексів – формує високий туристичний потенціал області. Збереження, вивчення та популяризація цих ресурсів є важливою умовою позиціонування регіону як значущого культурно-туристичного центру.

1.3. Методи дослідження історико-культурних об’єктів

У контексті географічного аналізу історико-культурної спадщини регіону заслуговує на увагу методика, запропонована К. Поливач, яка була розроблена в дисертаційних і монографічних дослідженнях та передбачає комплексне застосування географічних методів для інтегральної оцінки культурної спадщини регіону (або групи регіонів) [45, с. 24]. На відміну від численних існуючих методик, орієнтованих переважно на оцінку матеріальної складової спадщини або рекреаційно-туристичних ресурсів за обмеженою кількістю критеріїв (рис. 1.2), підхід К. Поливач диференціює оцінювання на двох рівнях територіального охоплення: область і район (територія міського планування). Відмінності прогнозно-оціночних підходів для цих рівнів

зумовлені різними наборами критеріїв, показників та сфер використання результатів.

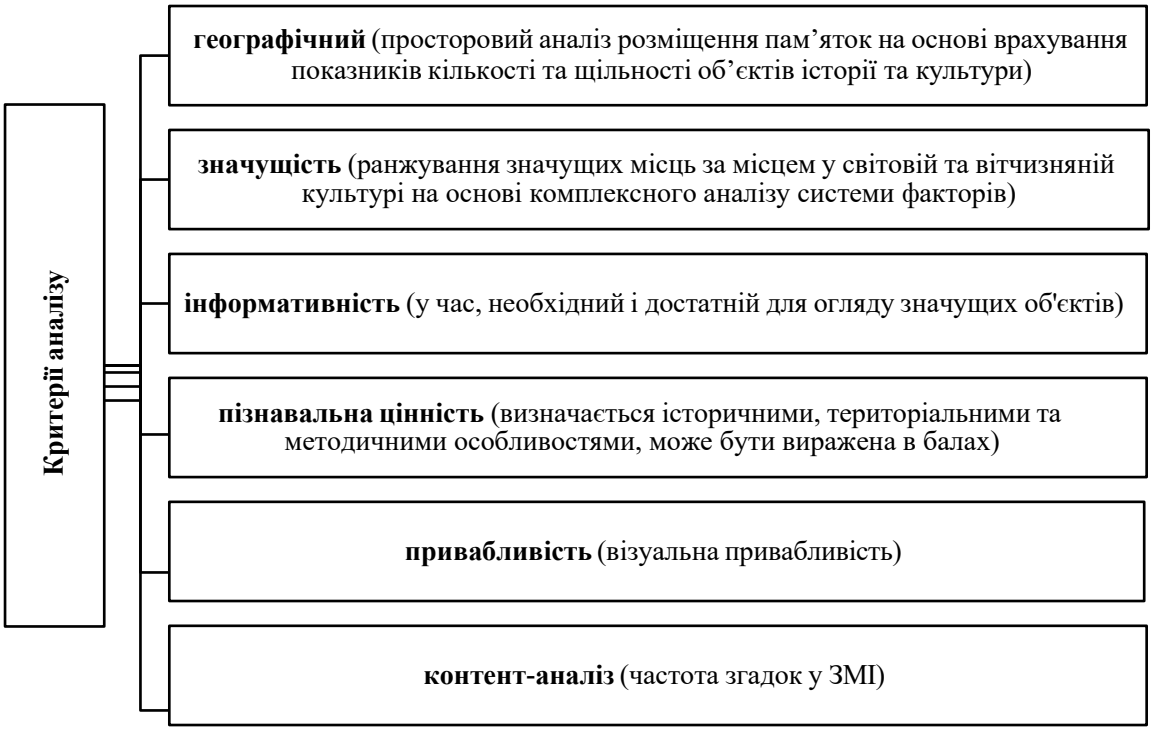

Рис. 1.2. Критерії аналізу історико-культурної спадщини [45]

Запропонована методика дає змогу:

– виокремити регіони з найвищим потенціалом використання історико-культурної спадщини;

– оцінити інвестиційну привабливість територій і перспективи їх розвитку;

– ідентифікувати проблемні території та з'ясувати причини виникнення кризових ситуацій;

– підготувати рекомендації щодо підвищення ефективності використання історико-культурного потенціалу;

– окреслити довгострокові цілі та стратегії розвитку регіонів;

– оцінити результати реалізації грантових, державних та регіональних програм зі збереження пам'яток і розвитку туризму [44, с. 208].

Для забезпечення коректності міжрегіональних порівнянь, окрім загальних статистичних показників (кількості об'єктів культурної спадщини,

зафіксованої у державних реєстрах), автори застосовують низку регіональних коефіцієнтів, зокрема модифікований коефіцієнт концентрації туристичних об'єктів та коефіцієнт локалізації, розрахований на основі географічних методів.

Першим факторним компонентом часткової рейтингової оцінки регіональної історико-культурної спадщини виступає чисельність об'єктів. Однак, для адекватної оцінки необхідно враховувати не лише їх кількість, а й охоронний статус і ступінь збереженості. Тому загальна кількість пам'яток не може бути єдиним індикатором потенціалу, адже об'єкти значно різняться за цінністю та придатністю до туристичного використання. Для врахування «ваги» об'єктів у сукупному потенціалі вводяться статусні коефіцієнти, а також збереження як цілісного об'єкта туристично- екскурсійної діяльності, виходячи із запропонованих у формулі 1.1 коефіцієнтів:

$$C_{HCP}(s) = \sum k \times x_1 + k \times x_2 + k \times x_3 + k \times x_4 \qquad (1.1)$$

СНСР(s) – статусна потужність об'єкта історії та культури різних ваг (величин);

k – коефіцієнт «статусної ваги» об'єкта історії та культури, де 1,2 отримують значущі об'єкти міжнародного значення (спадщина ЮНЕСКО), 1,0 – національного значення, 0,9 – державного значення, 0,75 – об'єкти місцевого значення; x1, x2, x3, x4 – кількість об'єктів історії та культури відповідно міжнародного, національного, державного та місцевого статусу.

Другою факторною складовою часткового рейтингу регіональної історико- культурної спадщини в дослідженні є модифікований показник (коефіцієнт) концентрації туристичних дистинацій. Він враховує як кількість історико-культурних дистинацій, загальну площу, на якій вони розташовані, так і туристів, які відвідали їх за певний період часу, зазвичай рік. Методика його розрахунку представлена Поливачем К. [44] за формулою:

$$W = \frac{V}{lnB} \quad (1.2)$$

W – модифікований індекс (коефіцієнт) концентрації туристичних дистинацій;

V – абсолютний показник кількості об'єктів історико-культурної спадщини в регіоні;

S – площа досліджуваних регіонів, км². P – населення регіону;

B – $\sqrt{SP}$.

Третьою факторною складовою часткової рейтингової оцінки регіональної історико-культурної спадщини є коефіцієнт локалізації об'єктів. Цей коефіцієнт враховує питому вагу території за кількістю напрямків і питому вагу території за площею. Порядок його розрахунку представлений у формулі 1.3 [34].

$$Kloc = Ch/Cs \quad (1.3)$$

Ch – питома вага регіону за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини;

Cs – частка області за площею.

Сумарне рангове значення трьох факторних показників дозволяє отримати інтегральну рейтингову оцінку історико-культурного потенціалу регіону. Це, своєю чергою, забезпечує можливість виокремлення територій із сприятливою концентрацією об'єктів культурної спадщини, придатних для ефективного використання у внутрішньому та міжнародному туристично-екскурсійному обігу.

Загалом дослідження історико-культурних об'єктів передбачає застосування комплексу взаємо-доповнювальних методів, спрямованих на розкриття їх сутності, історичного контексту, культурних особливостей та суспільного значення. Серед найпоширеніших методів:

1. археологічні дослідження – вивчення матеріальних залишків минулих цивілізацій шляхом розкопок, аналізу знахідок і реконструкції давніх

структур та практик;

2. історичний аналіз – систематичне опрацювання писемних джерел, архівних документів, картографічних матеріалів, спогадів очевидців тощо;

3. етнографічні дослідження – вивчення культурних практик, традицій, мови, релігії, ремесел, фольклору сучасних і минулих етнічних груп;

4. архітектурний аналіз – дослідження архітектурних стилів, конструктивних рішень, функціонального призначення та просторової організації об’єктів;

5. візуальний аналіз – аналіз живопису, скульптури, розписів, мозаїк й інших візуальних форм мистецтва з акцентом на стилі, техніці, символіці та естетиці;

6. усна історія – збирання свідчень, інтерв’ю, спогадів людей, пов’язаних з об’єктами спадщини (місцевих жителів, фахівців, нащадків очевидців);

7. географічний аналіз – вивчення просторових характеристик, природного середовища й географічних чинників, що впливали на виникнення та збереження об’єктів [5, с. 104].

Комбіноване використання названих методів забезпечує всебічне дослідження історико-культурних об’єктів, сприяє їх науковому осмисленню, збереженню й популяризації, а також створює надійну базу для розвитку історико-культурного туризму та освітньої діяльності.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Міжнародний досвід та світові тенденції використання історико-культурних об'єктів

Останніми десятиліттями у світі спостерігається стале зростання інтересу до використання історичних та культурних пам'яток як ключових активів для розвитку туризму, збереження культурної спадщини та досягнення цілей сталого розвитку. Світовий досвід і сучасні тенденції в цій сфері формують важливе підґрунтя для вироблення підходів до використання історико-культурних об'єктів не лише в Івано-Франківській області, а й в інших регіонах України.

Важливим елементом міжнародної практики є застосування комплексних моделей управління історико-культурними об'єктами, які поєднують аспекти збереження, раціонального використання, популяризації та залучення громадськості. Такий підхід ґрунтується на розробленні довгострокових стратегій, формуванні стійких партнерств між органами державної влади, місцевим самоврядуванням, приватним сектором, а також створенні мереж взаємодії між усіма зацікавленими сторонами [43, с. 232].

Окремим напрямом, що активно розвивається, є культурний туризм. Історико-культурні об'єкти виступають ядрами туристичних маршрутів, осередками фестивалів, культурних подій та різноманітних форм дозвілля. Культурний туризм забезпечує притік відвідувачів, стимулює місцеву економіку, водночас створюючи додаткові стимули для охорони й відновлення культурної спадщини. Вагому роль у цій площині відіграє впровадження цифрових технологій і засобів віртуальної та доповненої реальності, які дають змогу широкому колу користувачів «занурюватися» в історичне середовище, детально оглядати об'єкти, відчувати їхню атмосферу та глибше усвідомлювати їх значення.

Серед міжнародних інституцій, що здійснюють помітний вплив на розвиток культурного туризму, варто відзначити Організацію міст всесвітньої спадщини (OWHC). До її складу входить 215 міст, на території яких розташовані об’єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, представлені в різних регіонах світу. Організація забезпечує інформаційну та освітню підтримку муніципальних управлінців у сфері збереження історичних пам’яток і розвитку туризму, сприяє обміну досвідом та впровадженню кращих практик [42].

Показовим прикладом є також програма «Європейське місто культури» «Європейська культурна столиця», яка відзначає міста, що реалізують масштабні культурні проекти європейського та міжнародного значення. Ця ініціатива тісно пов’язана з концепцією просування території (place promotion) і «жорсткого брендингу» культурних просторів через проведення мега-подій – світових виставок, великих спортивних змагань, щорічних фестивалів тощо. Участь у конкурсі та залучення відомих архітекторів до створення нових культурних об’єктів привертають увагу до історико-культурного потенціалу міст, посилюють їхній імідж на міжнародній арені [39].

Сучасний розвиток культурного туризму характеризується розширенням його змісту за рахунок включення нематеріальної спадщини та сучасних культурних практик. Це зумовлює тіснішу інтеграцію туризму з креативною економікою. Дослідники відзначають, що використання інструментів креативної економіки у сфері туризму відкриває можливості для підвищення доданої вартості через розроблення оригінального культурного контенту й досвіду, стимулювання інновацій та формування унікальних, «ексклюзивних» дистанацій.

Аналіз структури світового туризму за мотивацією поїздок свідчить, що близько 37% туристів виїжджають за кордон з метою «культурного збагачення» (рис. 2.1). При цьому власне відвідування історичних місць становить орієнтовно 5% загального обсягу туристичних поїздок. Найбільша частка припадає на подорожі, пов’язані зі спогляданням визначних місць,

відомих локацій та ландшафтів.

Рис. 2.1. Структура світового туризму станом на 2021 рік [46]

На основі розподілу ЮНВТО щодо видів туризму, можемо виділити складові, які формують культурний туризм (Рис. 2.2)

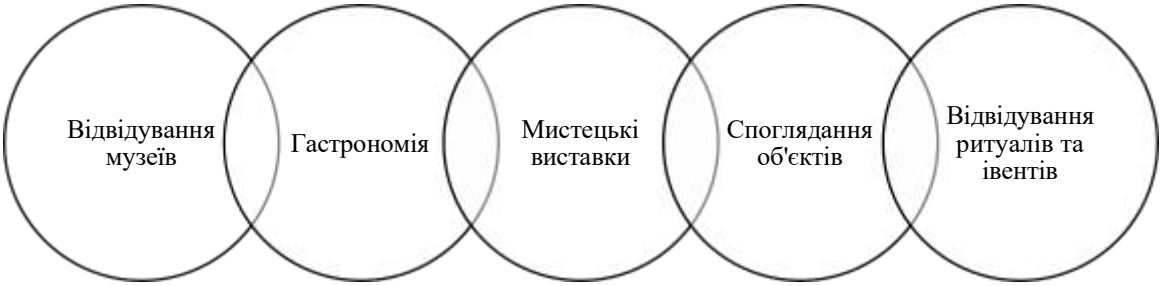

Рис. 2.2. Основні складові культурного туризму [46]

Як видно, культурний туризм охоплює різні напрями: візуальне мистецтво, гастрономічні традиції, звичаї та обряди, природну спадщину, усну народну творчість, різноманітні сценічні й перформативні практики.

Концепція культурного туризму та туризму, орієнтованого на вивчення спадщини (heritage tourism), включає широкий спектр стратегій та інструментів. Одним із найпоширеніших підходів є просування території через інтенсивне використання її культурного потенціалу. Такий підхід особливо

ефективний для історичних міст, де сконцентровано значну кількість пам’яток: Кейп-Кост (Гана), Гранада (Іспанія), Мдіна (Мальта), Анталія (Туреччина) тощо [40].

Кожне з цих міст відоме певними історичними подіями, спільною спадщиною, специфічною забудовою та особливими традиціями. Метою просування є залучення як туристів, пов’язаних зі спільною спадщиною (наприклад, представників діаспори), так і широкої аудиторії відвідувачів, зацікавлених у подіях, музеях, фестивалях, що висвітлюють історичну значущість місця. Особливий інтерес становить приклад Гамбії, де проводиться «Фестиваль повернення додому» для афро-американської діаспори з акцентом на об’єктах, пов’язаних з історією трансатлантичної работоргівлі [38].

Медіа-простір також істотно впливає на географію культурного туризму. Дослідження показують, що популярні кіно- й телепроекти можуть істотно змінювати туристичні потоки. Так, після виходу фільмів трилогії «Володар перснів» спостерігалося зростання туристичного інтересу до Нової Зеландії, а китайський фільм «Загублені в Таїланді» сприяв різкому збільшенню потоку китайських туристів до Таїланду (понад 4 млн осіб у 2017 р.). Ці приклади свідчать про потенціал «кінотуризму» як чинника формування уявлень про території й закріплення певних образів та стереотипів [41].

У звіті ЮНВТО, присвяченому взаємодії туризму та культури, визначено низку напрямів подальшого розвитку культурного туризму. Більшість опитаних експертів (93%) очікують зростання його частки у структурі туристичних потоків. Передбачається, що це супроводжуватиметься диверсифікацією попиту й пропозиції, посиленням уваги до різних культурного туризму, акцентом на нематеріальній спадщині. Водночас це загострює проблеми термінологічного характеру, зокрема стосовно визначення самого поняття «культурний туризм», яке в літературі трактується по-різному – або з точки зору мотивації туристів, або з позицій спектра пропозицій, що формуються на ринку.

2.2. Сучасний стан та проблеми розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області

Розглянемо стан розвитку туризму у Івано-Франківській області за останні роки. Для цього зобразимо графічно туристичні відвідування області за 2022- 2025 роки (Рис. 2.3)

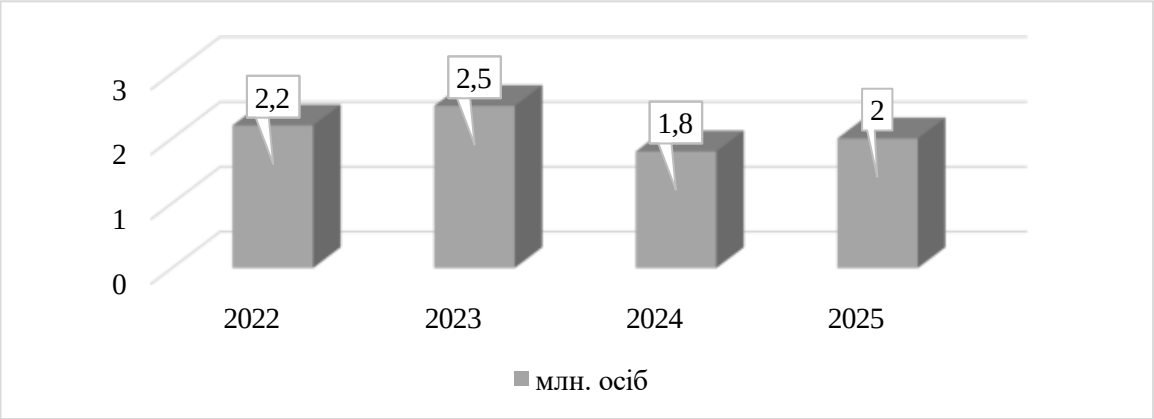

Рис. 2.3. Кількість туристів Івано-Франківської області за 2018-2025 роки [22]

За даними обласної державної адміністрації, у 2020 р. Івано-Франківщину відвідало близько 1,8 млн туристів і екскурсантів, що на 10% менше порівняно з 2019 р., що пояснюється наслідками пандемії COVID-19. Уже у 2025 р. кількість туристів зросла до приблизно 2,0 млн осіб. Згідно з даними Державного агентства розвитку туризму України, саме у 2025 р. область увійшла до п'ятірки найпопулярніших туристичних дистинацій країни [7].

Проаналізуємо туристичні потоки області за 2021-2025 роки (Табл 2.1.). Даних за 2021-2025 роки статистики області не надає, тому їх не включено в таблицю.

Таблиця 2.1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, осіб [3]

Рік	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2021	65885	1324	6853	57708

2022	79973	2473	8588	68912
2023	73309	3190	13430	55779
2024	21807	3393	18816	33572
2025	62479	1569	10430	50480

Як видно з таблиці 2.1, протягом аналізованого періоду основну частку становлять внутрішні туристи. Після спаду, пов’язаного з пандемією, показники поступово наблизилися до попередніх значень, а подекуди їх перевищили. Навіть в умовах карантинних обмежень активним залишався попит на відпочинок у природних ландшафтах і курортних місцевостях, що стало альтернативою подорожам до великих міст.

З структури найбільшу кількість складають саме внутрішні туристи.

Статистичні дані по показниках засобів розміщення області зображено у Табл. 2.2. Даних за 2023, 2025 роки немає, тому вони не включені до таблиці.

Таблиця 2.2

Показники кількості засобів розміщення у Івано-Франківській області за 2023-2025 рр. [3]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування
2023	67	6228	168742
2024	64	5912	166808
2025	50	5002	123876

Дані свідчать про помітне скорочення кількості сертифікованих засобів розміщення та місць у них. Це зумовлено, зокрема, тим, що значна частина об’єктів (садиби, апартаменти, приватні оселі) здійснюють діяльність поза офіційною системою обліку й не проходять сертифікації.

Варто враховувати й специфічний вплив воєнних дій. Із початком повномасштабної агресії усі заклади розміщення області активно приймали внутрішньо переміщених осіб на безоплатній основі. Лише влітку 2022 р. більшість із них змогла частково повернутися до звичайного режиму роботи. Водночас відносна віддаленість області від лінії фронту та її висока туристична привабливість сприяли зростанню доходів від туристичного збору:

у 2022 р. він збільшився на 73%, лідером за надходженнями стала Поляницька сільська територіальна громада [3].

Разом із тим лише порівняно невелика частина історико-культурних об’єктів реально залучена до туристичного обігу. Технічний стан більшості пам’яток архітектури визначається як задовільний, однак 98 об’єктів перебувають у незадовільному стані, найбільша їх концентрація спостерігається в Івано-Франківську (21 пам’ятка).

Суттєві труднощі виникають при використанні у туризмі фортифікаційних споруд і сакральних об’єктів. Проблеми можна згрупувати за такими блоками:

– теоретико-методологічні (відсутність узгоджених підходів до оцінки та використання пам’яток);

– організаційно-правові (недостатня ефективність механізмів охорони та управління);

– функціональні (обмежена адаптація об’єктів до туристичного використання);

– соціально-економічні (брак фінансування, слабкий інвестиційний інтерес);

– інформаційно-рекламні (недостатня промоція, низька впізнаваність);

– екологічні (ризики, пов’язані з антропогенним навантаженням та природними чинниками) [8].

Подолання цих проблем потребує узгоджених дій науковців, органів влади та місцевих громад, які представляють суспільні інтереси. Лише за умов такої взаємодії можливе поступове поліпшення ситуації в туристичній сфері.

Особливе занепокоєння викликає стан замкових споруд. Хронічне недофінансування призводить до їх поступового руйнування, а суспільна байдужість до реставрації замків як важливих свідків історичного розвитку країни загострює ризики втрати цих об’єктів. Замковий туризм в Україні в цілому, й на Івано-Франківщині зокрема, поки що розвинутий недостатньо.

Автор І. Лисий здійснив туристичну оцінку історико-культурного

потенціалу збережених замкових пам'яток області [13, с. 25]. На основі його досліджень у таблиці 2.3 подано узагальнену характеристику ступеня збереженості найвідоміших замків.

Таблиця 2.3

Туристична оцінка стану пам'яток замкового мистецтва Івано-Франківської області [10]

	Галицький замок	Марямпільський замок	Раковецький замок	Чернелицький замок	Пнівський замок
Фізична збереженість	збережені ключові фрагменти будівлі	збережені окремі фрагменти будівлі	збережені окремі фрагменти будівлі	збережені окремі фрагменти будівлі	збережені ключові фрагмент и будівлі

Наведені дані свідчать, що більшість замків перебувають у частково зруйнованому стані й потребують невідкладних заходів із консервації та збереження. Відвідувачі часто недооцінюють небезпеку перебування на території таких об'єктів і не усвідомлюють, що навіть незначні втручання можуть прискорити процес руйнування пам'яток.

Серед перспективних напрямів розвитку замкового туризму – залучення іноземних інвестицій і пристосування замково-палацових комплексів до потреб готельно-ресторанного бізнесу. Замки можуть використовуватися як осередки відпочинку й туризму, локації для проведення історико-театралізованих фестивалів, змагань, анімаційних програм, урочистих подій у «середньовічному» стилі, а також як музейні простори з експозиціями, що відтворюють картини минувшини [21, с. 171].

У світовій практиці набуває популярності також «темний» туризм (dark tourism), пов'язаний із відвідуванням місць, що асоціюються з трагічними чи драматичними подіями. Покинуті замки, фортеці, місця боїв привертають увагу поціновувачів екстриму, прихильників езотерики, астрології, альтернативної духовності. Прикладом є замок Кейп-Кост у Гані – один із найбільших об'єктів спадщини трансатлантичної работоргівлі, включений до

списку ЮНЕСКО. Попри трагічні сторінки історії, щороку тисячі туристів відвідують фортецю, прагнучи відчути «енергетику місця» та усвідомити масштаб подій минулого [31, с. 325].

Серед інших проблем Івано-Франківська – хаотична, нерідко неконтрольована забудова історичних центрів міст за відсутності належної науково-проектної документації. Це призводить до втрати автентичної містобудівної структури, зниження архітектурної виразності та історичної цінності міського середовища. Додатковою перешкодою є нестача повноцінної облікової документації щодо пам’яток національного та місцевого значення, що гальмує процес їх включення до Державного реєстру нерухомих пам’яток України.

Окрему групу становлять проблеми, пов’язані зі станом дерев’яних сакральних споруд. Частина храмів і надалі активно використовується релігійними громадами, проте чимало об’єктів перебувають у занедбаному стані або на межі руйнування. Вони страждають від пошкоджених покрівель, стін, фундаментів, відсутності систем протипожежного захисту, блискавкозахисту та належного догляду. У ряді випадків при проведенні ремонтних або «реставраційних» робіт громади порушують пам’ятко-охоронне законодавство.

Показовим є приклад дерев’яної церкви Святих апостолів Петра і Павла (1905 р.) у с. Космач Косівського району, де було здійснено самовільну «реставрацію»: у 2012 р. автентичні хрести пам’ятки національного значення демонтували, замінивши новими, а фасади покрили шаром «золотистого» покриття. Конфлікт між священником і частиною громади тривав тривалий час і не був повноцінно врегульований, попри втручання народних депутатів і фахівців-пам’ятко-охоронців; вирішення спору не вдалося досягти й на рівні Міністерства культури та Генеральної прокуратури [10].

Через відсутність стабільного фінансування з 2007 р. не завершено реставраційні роботи на пам’ятці національного значення – церкві Святого Миколая (XVI–XVII ст.) в с. Кліщівна Рогатинського району. Негайної

реставрації потребує й греко-католицька церква Святої Параскеви П’ятниці (1733 р.) в с. Черче Рогатинського району – одна з найдавніших бойківських церков.

Систематизуючи проблеми розвитку історико-культурних об’єктів в області, можна виокремити такі основні напрями:

1. фінансовий – недостатній обсяг фінансування з боку держави й місцевих бюджетів, обмежені можливості залучення інвестицій;
2. обліково-реєстраційний – брак повного реєстру об’єктів, що ускладнює їх правовий захист;
3. консерваційний – недооцінка потреб у консервації, профілактичному догляді й захисті від природних та антропогенних ризиків;
4. експлуатаційний – випадки нецільового або надмірно інтенсивного використання, що призводить до фізичного зношення й деградації пам’яток;
5. інфраструктурний – недостатній розвиток транспортної, сервісної й туристичної інфраструктури довкола багатьох об’єктів;
6. управлінський – фрагментарність управлінських рішень, відсутність цілісних стратегій та координації між суб’єктами [18, с. 27].

Таким чином, для забезпечення належного рівня збереження й розвитку історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області необхідне посилення фінансування, удосконалення системи обліку й охорони, розбудова інфраструктури, а також активне залучення місцевих громад до процесів прийняття рішень і реалізації проектів.

2.3. Особливості використання історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області

Використання історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області в туристичній сфері здійснюється в кількох взаємопов’язаних вимірах. Важливу роль відіграють промоційні заходи, організовані Головним управлінням туризму та Туристичною асоціацією області [3]. Туристичні

підприємства регіону беруть участь у національних та міжнародних виставках і форумах, де презентують природні, історичні та культурні ресурси, можливості оздоровчого, дитячого, молодіжного й екологічного туризму, а також спектр послуг готельного, ресторанного та транспортного секторів.

Серед найбільш показових подій останніх років – 27-й Міжнародний туристичний салон «Україна 2024», 23-тя Міжнародна виставка-ярмарок «Тур ЕКСПО-2025», виставка UITT-2024: «Подорожі та туризм», а також тематичні заходи «Українське село запрошує», «Туризм, відпочинок, готелі» тощо.

У 2021–2025 рр. область активно просувала свій туристичний потенціал через поєднання офлайн та онлайн-форматів: проводилися презентації, форуми, вебінари, організовувалися інформаційні тури для журналістів, блогерів, туроператорів. У межах кампаній «52 вихідні на Івано-Франківщині» та «Бездомки: подорож незвіданим Прикарпаттям» було підготовлено й розповсюджено серію пізнавальних друкованих матеріалів. Створено кілька відеофільмів, понад 20 нових віртуальних турів (загалом понад 60), а 50 об’єктів культурної спадщини оцифровано із застосуванням 3D-технологій. У 2025 р., спільно з екскурсоводами, в Івано-Франківську реалізовано дев’ятий сезон щотижневих безкоштовних екскурсій містом.

Щоб проілюструвати тенденції відвідування історико-культурних об’єктів регіону, розглянемо приклад міста Івано-Франківська (Рис. 2.4).

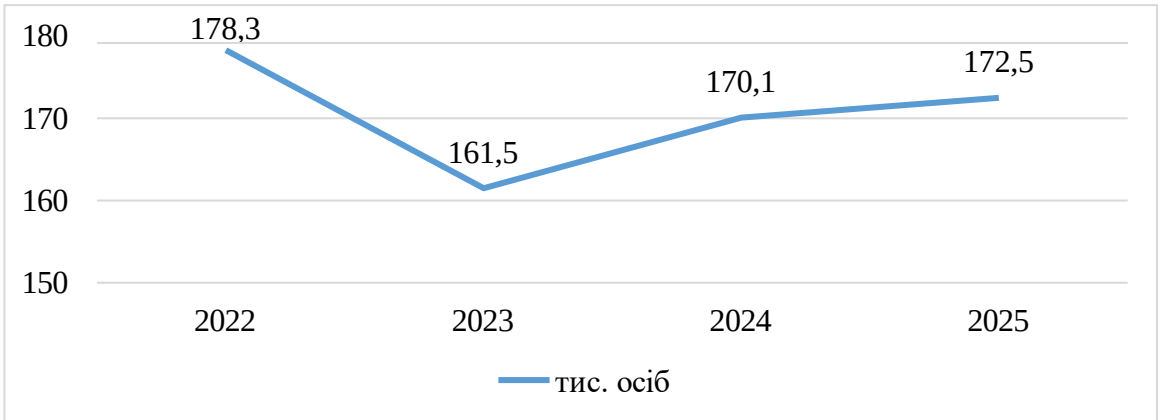

Рис. 2.4. Кількість відвідувачів історико-культурних об’єктів Івано-Франківська за 2022-2025 роки [22]

Позитивною тенденцією є розширення спектра функцій історико-культурних об’єктів: їх дедалі частіше використовують як локації для проведення весільних церемоній, зйомок кіно- й теле-проектів, фотосесій. Кошти, отримані від оренди, нерідко спрямовуються на ремонт і реставрацію споруд, що створює додаткове джерело фінансування заходів зі збереження спадщини.

Історико-культурні об’єкти активно включаються до складу туристичних продуктів – екскурсій, турів вихідного дня, тематичних маршрутів. Наприклад, київська туристична компанія «Анга тревел» пропонує тури до Яремче, Ворохти, Івано-Франківська, Косова, де передбачено відвідання найбільш відомих пам’яток. Водночас аналіз пропозицій свідчить, що в програмах турів використовується переважно «туристичний максимум» – близько 30% від загального набору історико-культурних ресурсів регіону. Решта об’єктів залишається поза увагою туроператорів і поступово занепадає.

Збільшення кількості відвідувачів історико-культурних об’єктів Івано-Франківська з 2023 р. пов’язане з активною діяльністю органів місцевої влади та стейкґолдерів у сфері промоції туризму. Розвиток інформаційної інфраструктури, промоційні кампанії, створення віртуальних турів та цифрових баз даних сприяють зростанню зацікавленості містом з боку туристів та екскурсантів [3].

Використання історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області має низку особливостей, які визначають їхню роль у культурному та туристичному розвитку:

– Культурне розмаїття. Регіональний ландшафт відображає вплив різних етнічних і конфесійних груп – українців, поляків, євреїв, гуцулів. Це знаходить вияв у різноманітності архітектурних форм, стилів, релігійних споруд, мистецьких традицій. Використання об’єктів спадщини пов’язане із збереженням і презентацією цього мультикультурного середовища, сприянням міжкультурному діалогу.

– Автентичність і історична цінність. У процесі реставрації значна увага

приділяється збереженню оригінальних матеріалів, конструктивних рішень, декоративних елементів. Це дає змогу відвідувачам отримати «непідробний» досвід сприйняття історичного середовища, сформувати глибший емоційний зв’язок із місцем.

– Освітня функція. Історико-культурні об’єкти широко використовуються як освітні ресурси – для проведення уроків, тематичних екскурсій, практичних занять, краєзнавчих проектів. Інтерактивні експозиції, квести, тематичні лекції сприяють формуванню знань про історію, традиції й цінності регіону, розвитку дослідницьких компетентностей.

– Участь громади. Збереження й популяризація об’єктів спадщини значною мірою спираються на активність місцевих громад: громадських організацій, ініціативних груп, волонтерів, культурних інституцій. Фестивалі, етнодні, ремісничі ярмарки, майстер-класи з традиційних ремесел формують у мешканців почуття причетності й відповідальності за стан культурної спадщини [27, с. 136].

– Символічна роль. Багато історико-культурних об’єктів виконують роль символів місцевої ідентичності, формують образ «свого» міста чи села, стають частиною колективної пам’яті. Їх використання виходить за межі туристичної сфери й впливає на конструювання регіональної ідентичності, формування позитивного іміджу території.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що використання історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області ґрунтується на поєднанні функцій збереження, освіти, туризму та розвитку громади. Раціональне залучення цих ресурсів сприяє розширенню пропозицій культурного туризму, підвищенню привабливості регіону, формуванню почуття гордості й відповідальності серед місцевого населення та забезпеченню передумов для сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Переваги та перспективи розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області

Івано-Франківська область належить до п'ятірки найпривабливіших туристичних регіонів України, що зумовлено як багатовіковою історією, так і етно-конфесійною строкатістю населення. Сукупність різних культурних традицій і релігійних практик, а також значний масив пам'яток історико-архітектурної спадщини формують потужний культурний і туристичний потенціал регіону.

Водночас розвиток туризму в області стримується низкою чинників, серед яких ключовими є недостатній обсяг інвестицій, обмежена зацікавленість з боку державних структур та слабка маркетингова підтримка туристичного бренду. Для пошуку ефективних шляхів подальшого розвитку галузі необхідно чітко ідентифікувати основні проблеми й на цій основі розробити узгоджену програму дій. Важливою передумовою є активна участь держави у фінансуванні туристичної інфраструктури, що сприятиме формуванню атмосфери довіри та стабільності на туристично-інвестиційному ринку й підвищенню інтересу іноземних інвесторів. Державна політика має бути орієнтована на створення сприятливого ринкового середовища для соціально ефективного, економічно доцільного й екологічно збалансованого розвитку рекреаційного бізнесу [13, с. 25].

У регіоні фіксується стійке зростання як внутрішніх, так і іноземних туристичних потоків, що пояснюється комплексом сприятливих передумов, зокрема:

– наявністю значної кількості історичних, архітектурних і культурних пам'яток;

– збереженням і активною популяризацією традицій та культурної

самобутності через численні етнофестивалі, ярмарки, свята;

– різноманіттям природних ресурсів, що забезпечують можливість цілорічного відпочинку (гірськолижний, оздоровчо-рекреаційний, пригодницький туризм тощо);

– вигідним географічним положенням у центрі Європи.

Важливим чинником є також інституційне визнання туризму як пріоритетної галузі регіонального розвитку, що відображено у відповідних програмних документах – обласній цільовій програмі розвитку туризму на 2022–2027 роки та Стратегії розвитку Івано-Франківської області до 2028 року [13, с. 29].

Попри сприятливі стартові умови, регіон і надалі стикається з низкою невирішених проблем:

– незадовільним станом частини туристично привабливих об’єктів (занедбані замкові та палацові комплекси, застаріла матеріально-технічна база закладів культури, відсутність сучасних систем безпеки, що створює ризики втрати музейних експонатів);

– поганою якістю дорожньої мережі, особливо в гірських районах;

– низьким рівнем транспортного обслуговування (незручні розклади руху, скасування рейсів, технічно застарілий рухомий склад);

– недостатнім інформаційно-маркетинговим супроводом просування туристичних і інвестиційних можливостей області.

З метою подолання зазначених проблем обласною владою розроблено низку програм розвитку, зокрема «Проект обласної цільової програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022–2027 роки». Її реалізація спрямована на посилення існуючої туристичної інфраструктури, комплексний розвиток туристичних центрів, розширення регіональної лінійки туристичних продуктів, підвищення якості послуг і залучення інвестицій у туристичний сектор [30].

Серед основних стратегічних напрямів розвитку визначено:

– збереження й ефективне управління природною та культурною

спадщиною;

– створення й підтримку конкурентоспроможних туристичних і курортних продуктів та атракцій;

– розширення мережі туристично-інформаційних центрів;

– забезпечення сталості туризму шляхом мінімізації негативного антропогенного впливу на довкілля та ресурсну базу;

– розвиток державно-приватного партнерства та кластерних ініціатив;

– підвищення професійної кваліфікації кадрів туристичної індустрії;

– активну промоцію туристичного потенціалу регіону;

– проведення статистичних, маркетингових, соціологічних та інших спеціальних досліджень у сфері туризму;

– реалізацію міжрегіональних і транскордонних проектів [22].

У межах обласної програми вже реалізовано низку проектів , зокрема:

– «Bike AcceNT: велосипедна доступність об'єднує території» – перша в Україні регіональна концепція розвитку велосипедної інфраструктури;

– створення системи туристичної навігації в основних туристичних районах області;

– встановлення інформаційних табличок на історико-культурних об'єктах із QR-кодами для доступу до розширеної інформації;

– оновлення рекреаційних зон уздовж туристичних маршрутів;

– приєднання до транскордонного маршруту «Карпатський шлях дерев'яної архітектури»;

– розроблення та маркування нових туристичних маршрутів [23, с. 709].

З огляду на високий туристичний потенціал Івано-Франківщини, подальший розвиток регіону повинен ґрунтуватися на розширенні спектра й підвищенні якості туристичних послуг, що супроводжуватиметься зростанням економічної активності. Доцільно орієнтувати економіку області на модернізацію туристичного комплексу, розвиток індустрії відпочинку й розваг з урахуванням уже наявних видів туризму та стимулювання нових, поки малопоширених форм відпочинку.

3.2. Роль інноваційно-інвестиційних програм для розвитку історико-культурних об’єктів

Історико-культурні об’єкти – пам’ятки архітектури, музеї, археологічні комплекси, об’єкти матеріальної й нематеріальної спадщини – мають значну культурну, освітню та економічну цінність. Водночас вони потребують постійних зусиль зі збереження, реставрації й осучаснення, щоб зберігати актуальність і виконувати свої функції в довгостроковій перспективі.

Інновації відіграють провідну роль у модернізації історико-культурних об’єктів, забезпечуючи впровадження нових технологій і підходів до їх охорони, інтерпретації та презентації. Ідеться про використання сучасних методів реставрації й консервації, цифрове документування та 3D-сканування, застосування віртуальної й доповненої реальності, розробку інтерактивних експозицій. Такі рішення покращують досвід відвідувачів, розширюють освітній та дослідницький потенціал об’єктів і загалом сприяють популяризації культурної спадщини [2, с. 77].

Інвестиційні програми забезпечують фінансову основу для реалізації інноваційних рішень. Наявність стабільних джерел фінансування дозволяє модернізувати інфраструктуру, реалізовувати проекти збереження, розробляти нові експозиції й освітні продукти. Кошти можуть надходити з державного бюджету, від приватних інвесторів, благодійних фондів, у рамках механізмів державно-приватного партнерства. Це дає змогу покращувати доступність об’єктів, розширювати спектр послуг і робити відвідування більш змістовним і комфортним .

Інвестиційні програми також сприяють інтеграції історико-культурних об’єктів у ширші стратегії розвитку туризму, культури та креативної економіки. Вони підтримують формування життєздатних бізнес-моделей, що забезпечують самофінансування або часткову самоокупність об’єктів. За рахунок збільшення туристичних потоків та супутніх видів діяльності (сувенірний бізнес, сфера послуг) створюються додаткові робочі місця, розвивається місцева інфраструктура, посилюється соціально-економічна база

громад [9, с. 133].

У сучасних умовах все більшого значення набуває іміджева складова туристичного бізнесу. Активна «іміджмейкерська» діяльність – розробка бренду території, формування привабливих образів, які легко тиражуються в медіа та соціальних мережах, – стає важливим інструментом просування нових туристичних маршрутів і продуктів [18, с. 27].

Варто враховувати, що не всі об’єкти спадщини від початку мають яскраво виражену унікальність чи екзотичність, які самі по собі гарантують рекреаційну привабливість. Комерційна цінність таких об’єктів може підвищуватися шляхом:

– проведення цілеспрямованих рекламно-інформаційних кампаній із акцентом на ролі об’єктів у національній та регіональній культурі;

– використання сучасних інформаційних технологій (віртуальні тури, мультимедійні гіди, мобільні додатки);

– створення додаткових атракцій (фестивалів, тематичних заходів, анімаційних програм) та розвиток інфраструктури (зони відпочинку, оглядові майданчики, сервісні об’єкти) [15, с. 340].

Ефективна інтеграція культурної спадщини в туристичний продукт вимагає комплексного підходу, що поєднує розвиток іміджу території, промоцію, збагачення туристичних маршрутів та активну роботу з цільовими аудиторіями.

Успішні міжнародні практики показують, що туристичний інтерес можуть формувати не лише матеріальні пам’ятки, а й народна культура, ремесла, кухня, мова, література, музика, історичне міське середовище, сільська архітектура й традиційні системи розселення. Включення цих елементів до туристичного продукту забезпечує глибший, багатовимірний досвід для відвідувачів [25, с. 208].

Окремий напрям – брендування територій на основі культурної спадщини: використання історичних фактів, архітектурних домінант, відомих подій і персоналій для формування впізнаваного образу дистинації [43, с. 232].

У сучасному медіапросторі особливу роль відіграє «фото-привабливість» локацій: візуально виразні об’єкти (Ейфелева вежа, Пізанська вежа тощо) стають не лише туристичними символами, а й потужними медіа-образами у соціальних мережах, що стимулює розвиток фототуризму [24, с. 145].

До інструментів брендингу належать також літературний і кінематографічний туризм. Образи Шерлока Холмса в Лондоні, Карлсона в Стокгольмі, Русалочки в Копенгагені, графа Дракули в Трансільванії суттєво підсилюють привабливість відповідних територій. Місця зйомок популярних фільмів («Володар перснів» у Новій Зеландії, «Гра престолів» у Хорватії) перетворюються на культові локації, що викликає різкий сплеск туристичних потоків.

Не менш значущим ресурсом є гастрономічна спадщина: традиційні страви та продукти (піцца в Італії, гуляш в Угорщині, львівський чізкейк тощо) здатні виступати потужними «якорями» туристичного інтересу. Подієвий туризм (Венеційський карнавал, карнавал у Ріо-де-Жанейро, Октоберфест у Мюнхені) демонструє, що яскраві культурні події можуть формувати нішеві бренди й щороку приваблювати мільйони відвідувачів [39].

На основі аналізу світового досвіду можна виокремити такі ключові групи елементів культурної спадщини, що активно впливають на формування міжнародних туристичних потоків :

– архітектурна спадщина (унікальні об’єкти архітектури, скульптури, живопису, цілісні ансамблі);

– історична спадщина (матеріальні й нематеріальні об’єкти, пов’язані з відомими подіями та особистостями);

– кінематографічні локації;

– об’єкти, пов’язані з літературними героями та художніми світами;

– елементи гастрономічної та кулінарної спадщини;

– події й фестивалі як об’єкти подієвого туризму [10].

Інноваційно-інвестиційні програми, спрямовані на історико-культурні об’єкти, виконують декілька ключових функцій:

– забезпечують фінансові ресурси для реставрації, консервації та реконструкції;

– сприяють упровадженню нових технологій (VR/AR, цифрові архіви, мультимедійні експозиції);

– стимулюють залучення приватного капіталу й розвиток партнерств;

– підтримують створення сучасних комунікаційних продуктів (вебсайти, мобільні застосунки, відео-контент), які розширюють аудиторію [4, с. 71].

Таким чином, інноваційні та інвестиційні програми є одним із визначальних інструментів збереження та розвитку історико-культурних об’єктів, їх інтеграції в туристичну економіку та забезпечення сталого соціально-культурного розвитку територій .

РОЗДІЛ 4
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ В КУРСІ ГЕОГРАФІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сучасні тенденції суспільного розвитку пов’язані з посиленням уваги до процесів соціалізації, гуманізації освіти та утвердження загальнолюдських цінностей. Ці орієнтири поступово відображаються й у шкільній географічній освіті, яка, поряд із традиційними пізнавальними завданнями, має потужний виховний потенціал, сприяє формуванню патріотизму та відповідального ставлення до рідного краю. Важливою складовою формування цілісних країнознавчих знань виступає вивчення унікальних історико-архітектурних пам’яток.

Попри актуальність тематики, питання історико-культурної спадщини в сучасних шкільних програмах і підручниках з географії (як в Україні, так і за кордоном) розкриті недостатньо. Між тим саме такі об’єкти можуть слугувати своєрідними «візитівками» країн і регіонів, каталізаторами пізнавального інтересу, стимулювати учнів до поглибленого вивчення окремих територій. Акцент на історико-архітектурних об’єктах дає змогу посилити мотивацію, розширити культурний контекст географічних знань, а також зробити більш змістовним вивчення країн і регіонів, які у базових програмах представлені фрагментарно.

Слід зауважити, що наявна науково-популярна література не завжди повною мірою відображає реальний стан історико-архітектурної спадщини, а навчальний та виховний потенціал цієї теми в шкільній практиці ще далеко не вичерпаний.

Аналіз діючих програм із географії показав, що проблематика регіональної ідентичності та історико-культурної спадщини може інтегруватися до таких тем:

Проведений аналіз шкільної програми з географії дав нам можливість виділили ряд тем, в яких частково або повністю розкриваються питання

формування регіональної ідентичності населення певного регіону: у 6 класі: 1. Кількість і розміщення населення на Землі, 2. Сучасні дослідження, 3. Держави світу; у 7 класі: 1. Використання природних багатств материків та океанів, 2. Екологічні проблеми материків та океанів; у 8 класі: 1. Води суходолу і водні ресурси, 2. Ландшафти України, 3. Клімат і кліматичні ресурси, 4. Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси, 5. Природокористування, 6. Природа регіону. Особливості природних умов і ресурсів, 7. Рекреаційні ресурси світу, 8. Ґрунти та ґрунтові ресурси, 9. Рослинність, 10. Тваринний світ України, 11. Ландшафти України, 12. Україна на політичній карті Європи і світу, 13. Формування території України, 14. Адміністративно-територіальний устрій України, 15. Демографічні процеси та статево-віковий склад населення світу та України, 16. Розселення, етнічний склад населення, 17. Релігійний склад населення, 18. Зайнятість населення в світі і Україні, 19. Географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, історія формування і розвитку, 20. Населення регіону; у 9 класі: 1. Туризм, 2. Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я, 3. Національна економіка, 4. Світове господарство, 5. Сільське господарство, 6. Торгівля; у 10 класі: 1. Загальна характеристика Європи, 2. Країни Європи, 3. Україна в геополітичному вимірі, 4. Україна в системі глобальних економічних відносин; у 11 класі: 1. Політична географія та геополітика, 2. Українська держава, 3. Населення України, 4. Економіка України в міжнародному поділі праці.

Отже, досліджувана тематика має широкі можливості для інтеграції в шкільний курс географії й може використовуватися як змістова основа для навчально-пізнавальної, краєзнавчої та проектної діяльності.

4.1. Розробка екскурсії для учнів 7-9 класів гімназії з дослідження історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області

План-конспект екскурсії

Тема: «Історико-архітектурні пам'ятки Івано-Франківщини»

Організаційний момент:

Ознайомлення учнів з історико-архітектурною спадщиною Івано-Франківської області та її значенням для розвитку туризму й збереження культурної спадщини.

1. Загальні відомості

Тип екскурсії: навчально-пізнавальна, краєзнавча.

Вид екскурсії: автобусно-пішохідна.

Цільова аудиторія: учні 7–9 класів гімназії.

Тривалість: один день.

Кількість учасників: 15–25 осіб.

Очікувані результати: після екскурсії учні:

– знатимуть провідні історико-архітектурні пам’ятки Івано-Франківщини;

– розумітимуть їхню історичну та туристичну цінність;

– набудуть базових навичок польових спостережень і фіксації результатів;

– сформують більш відповідальне ставлення до об’єктів культурної спадщини.

Методи роботи:

– спостереження;

– бесіда;

– елементи дослідницького підходу;

– фотофіксація;

– групова робота та елементи проектної діяльності.

2. Мета екскурсії

Навчальна:

– сформувати в учнів уявлення про провідні історико-архітектурні пам’ятки Івано-Франківської області;

– ознайомити зі специфікою архітектури різних історичних епох.

Розвивальна:

– розвивати спостережливість, вміння аналізувати й інтерпретувати

побачене;

– формувати навички роботи з історико-географічними джерелами та схемами туристичних маршрутів.

Виховна:

– виховувати повагу до культурної спадщини України;

– сприяти формуванню патріотичних почуттів і зацікавленості вивченням рідного краю.

3. Маршрут екскурсії

Івано-Франківськ → Пнівський замок → Манявський скит → церква Святого Духа в Рогатині → Івано-Франківськ.

4. Обладнання та матеріали

1. – схема маршруту;
2. – фото- та відеоматеріали (за потреби – попередній перегляд у класі);
3. – блокноти або щоденники спостережень;
4. – смартфони / фотоапарати для фіксації об’єктів;
5. – інформаційні буклети;
6. – аптечка, засоби безпеки.

5. Хід екскурсії

І. Організаційний етап (10–15 хв)

– збір групи, перевірка присутності;

– інструктаж із техніки безпеки (поведінка в автобусі, біля дорожнього полотна, на території пам’яток, у сакральних спорудах);

– коротке ознайомлення з маршрутом та регламентом екскурсії.

Вступне слово керівника:

Коротка характеристика історико-культурної спадщини Івано-Франківської області, її ролі в розвитку туризму, формуванні іміджу регіону та національної ідентичності.

ІІ. Основний етап

Перша зупинка – Пнівський замок

Інформаційний блок:

– пам’ятка оборонної архітектури XVI ст.;

– належав шляхетському роду Куропатв;

– відігравав важливу роль у системі оборони Прикарпаття.

Практичне завдання:

– виявити основні елементи фортифікаційної системи (вали, мури, башти тощо);

– виконати фотофіксацію ключових архітектурних деталей.

Запитання для обговорення:

– Чому замок розташовано саме в цій місцевості?

– Які функції виконували оборонні споруди в історичному розвитку регіону?

Друга зупинка – Манявський скит

Інформаційний блок:

– один із найважливіших духовних центрів Прикарпаття XVII ст.;

– зразок української сакральної архітектури в гірському ландшафті;

– об’єкт паломницького та пізнавального туризму.

Практичне завдання:

– відзначити особливості планування монастирського комплексу;

– описати взаємодію архітектури й природного оточення.

Запитання для обговорення:

– Яке значення мають сакральні об’єкти для розвитку різних видів туризму?

– Чому збереження духовної спадщини важливе для суспільства?

Третя зупинка – церква Святого Духа в Рогатині

Інформаційний блок:

– пам’ятка дерев’яної сакральної архітектури XVI ст.;

– включена до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;

– репрезентує традиційну українську дерев’яну церковну архітектуру.

Практичне завдання:

– виокремити характерні риси дерев’яної архітектури (композиція, матеріал, декор);

– скласти короткий письмовий опис пам’ятки у формі «паспортної» характеристики.

Запитання до обговорення:

– Чим вирізняються дерев’яні храми України на тлі інших видів сакральної архітектури?

– Як масовий туризм може впливати на стан таких пам’яток – позитивно й негативно?

III. Підсумковий етап (20 хв)

Узагальнююча бесіда:

– Які об’єкти справили найбільше враження і чому?

– Яку роль відіграють історико-архітектурні пам’ятки в формуванні туристичної привабливості регіону?

– Якими реальними кроками молодь може долучатися до збереження культурної спадщини (участь у проектах, волонтерство, інформаційна підтримка тощо)?

Підбиття підсумків:

– оцінювання активності та залученості учнів;

– обговорення найцікавіших спостережень, зроблених під час екскурсії;

– рекомендації щодо підготовки міні проектів, презентацій або творчих робіт за підсумками поїздки.

ВИСНОВКИ

Результати кваліфікаційної роботи засвідчують теоретичне узагальнення й розв'язання практичної задачі, пов'язаної з використанням історико-культурних об'єктів у туристичній діяльності на прикладі Івано-Франківської області. На основі проведених досліджень можна сформулювати такі висновки.

У першому розділі було розкрито теоретико-методичні засади дослідження історико-культурних об'єктів регіону. Показано, що історико-культурні ресурси є базовим компонентом культурного туризму та важливою частиною загальної спадщини. Спадщина трактується як широке поняття, яке охоплює ландшафти, історичні пам'ятки, природні й архітектурні об'єкти, елементи біорізноманіття, колекції, традиції та знання. Виокремлено дві провідні ідеї сучасних досліджень культурного туризму: локальну динаміку адаптації й привласнення глобального явища та «подвійну природу» культурного туризму, який, з одного боку, є складною сферою культурних практик із локальними й глобальними викликами, а з іншого – формою туризму, що апелює до інтелектуального й ціннісного виміру подорожей.

У межах систематизації культурної спадщини Івано-Франківської області було виокремлено такі основні групи об'єктів:

– архітектурні пам'ятки (старовинні церкви, костели, фортеці, палаци, замки);

– культові споруди (храми, монастирі, інші релігійні об'єкти);

– музеї та виставкові центри;

– об'єкти промислової та інженерної спадщини.

Подано характеристику найрепрезентативніших об'єктів кожної групи. На основі аналізу статистичних даних щодо розподілу земель історико-культурного призначення між районами області встановлено значну нерівномірність їх просторового розміщення (максимальні значення – у Косівському районі, мінімальні – у Богородчанському).

Методичний інструментарій дослідження включає комплекс взаємо-

доповнювальних методів – археологічних, етнографічних, історико-джерелознавчих, візуальних, архітектурно-типологічних, географічного аналізу, усної історії тощо.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану розвитку історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області. Спочатку було розглянуто світові тенденції їх використання у сфері туризму: комплексні підходи до управління, розвиток культурного туризму й туризму спадщини, застосування цифрових технологій і віртуальної реальності, діяльність Організації міст всесвітньої спадщини (OWHC), програму «Європейське місто культури» тощо.

За результатами аналізу встановлено, що більшість історико-культурних об’єктів Івано-Франківщини перебуває у задовільному стані, однак 98 пам’яток архітектури є аварійними чи близькими до такого стану, причому найбільша концентрація таких об’єктів зафіксована в Івано-Франківську. Виявлено проблеми занедбаності й руйнування замкових споруд, низького рівня державної фінансової підтримки, байдужості частини суспільства та місцевих громад до відродження замків як важливих свідків української історії. Замковий туризм загалом перебуває на етапі недостатнього розвитку.

Серед ключових проблем розвитку історико-культурних об’єктів окреслено:

– дефіцит фінансування;

– відсутність повної облікової документації й реєстрації пам’яток;

– недостатню увагу до консерваційних заходів;

– нераціональне використання окремих об’єктів та їхнє перевантаження;

– недорозвиненість інфраструктурного забезпечення.

Щодо практичного використання, історико-культурні об’єкти активно інтегруються до туристичних програм, екскурсій, турів вихідного дня, а також презентуються на міжнародних виставках і форумах. Позитивним трендом є використання таких об’єктів як локацій для проведення урочистих подій, фотосесій, кінозйомок, що створює додаткові джерела фінансової підтримки.

У третьому розділі висвітлено потенціал подальшого розвитку історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області. Наголошено на важливості удосконалення управління туристичною галуззю, залучення інвестицій, розвитку інфраструктури, підвищення якості послуг, диверсифікації туристичних пропозицій, розвитку кадрового потенціалу, міжнародної співпраці й системного вивчення туристичного ринку.

Окремо обґрунтовано значення інноваційно-інвестиційних програм для збереження, реставрації, реконструкції й популяризації історико-культурних об’єктів. Підкреслено, що глобалізаційні процеси та розвиток комунікаційних технологій сприяють інтеграції різних сфер суспільного життя, появі нових туристичних продуктів, орієнтованих на комплексне задоволення потреб споживача.

Четвертий розділ присвячено імплементації результатів дослідження в шкільний курс географії. Проаналізовано можливості включення теми історико-культурної спадщини й регіональної ідентичності до змісту географічної освіти. Розроблено навчальну екскурсію для учнів 7–9 класів гімназії, спрямовану на дослідження історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області, із чітко визначеними цілями, завданнями, маршрутом, методами роботи та очікуваними результатами.

Підсумовуючи, у роботі підкреслено, що інноваційні та інвестиційні програми відіграють ключову роль у розвитку історико-культурних об’єктів, оскільки забезпечують фінансову базу, сприяють упровадженню нових технологій, залучають приватний сектор і розширюють можливості для промоції. Їхнє ефективне використання позитивно впливає на економіку, туризм і стан культурної спадщини, тоді як включення тематики історико-культурних об’єктів до шкільної географії сприяє формуванню дослідницьких компетентностей, патріотизму та глибшому розумінню просторових процесів у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безручко Л.С. Оцінка історико-культурних ресурсів Турківського району Львівської області для потреб туризму. *Географія та туризм*. Вип. 19, 2012. С. 94–100.

2. Братюк В.П. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. Державне Управління. *Туризм. Економіка*. Вип. 11, 2024. С. 77–83.

3. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: https://ifstat.gov.ua/ (дата звернення: 17.02.2026).

4. Гончаров О., Роїк Ю. Перспективи використання історико-культурних пам'яток регіонів України в туристичній галузі (на прикладі культурної спадщини міста Немирова Вінницької області). *Етнічна історія народів Європи.* № 52, 2023. С. 67–71.

5. Гуменюк Г. Історико-культурні пам'ятки Покуття: сучасний стан та перспективи використання в туризмі. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв.* Серія: Туризм, 3(1), 2020. С. 104–114.

6. Данилюк В. Перспективи використання історико-культурних ресурсів в туристичній діяльності: *матеріали XIV Міжнарод. наук. конф. «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід»*: Зб. наук. праць. (Львів, 26–27 квітня, 2023 р.) Львів, 2020. 458 с.

7. Державне агентство розвитку туризму. URL: https://www.tourism.gov.ua/ (дата звернення: 17.02.2026).

8. Державне управління охорони історико-архітектурних пам'яток. URL: https://iftourism.com/news/article/na-prikarpatti- pidbili-pidsumki-rozvitku-turizmu-v-2025-roci (дата звернення: 19.04.2026).

9. Ісаєнко М.М., Крупа І.П. До питання збереження та використання історико-культурних пам'яток у туристичній сфері. Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації: *тези доповідей V Міжнар. наук.-практ. конф*. (Київ, 26–27 квітня, 2018 р.) Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2018. С. 133–136.

10. Історико-культурні ресурси Івано-Франківської області. URL: https://studfile.net/preview/9858107/page:3/ (дата звернення: 20.02.2026).

11. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Конвенція Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 17.02.2026).

12. Копієвська О.Р. Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. Держава і право: *зб. наук. пр. Культура України*. Київ, Вип. 33, 2006. Юрид. і політ. науки. С. 25–30.

13. Лисий І. Туристична оцінка історико-культурного потенціалу замкових споруд Івано-Франківської області. *Схід*, 2016. №7(139), С. 25–29.

14. Луговий Б. Замковий туризм на Івано-Франківської області: проблеми та перспективи: монографія. Івано-Франківськ: Світанок. 2024, 222 с.

15. Максим'як Л. Охорона, збереження та використання пам'яток культурно-історичної спадщини Івано-Франківщини: пріоритети, проблеми й перспективи. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2018. Вип. 8. С. 340–350.

16. Маланюк Т. Запрошує Прикарпаття: монографія. Львів: «Манускрипт-Львів» 2016. 128 с.

17. Мартиненко І.Е. Конвенції ЮНЕСКО щодо захисту культурної спадщини: проблеми реалізації в національне законодавство. *Університетські Наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 386–395.

18. Мельник Н.В., Мельник А.В., Коцан Х.І. Інновації на ринку туристичних послуг як інструмент формування іміджу дестинації. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*. Вип. 838, 2022. С. 20–27.

19. Мельничук О. Всесвітня культурна та природна спадщина як складова концепції загальної спадщини людства. *Право України*. 2003. №12. С. 93–97.

20. Музеї Івано-Франківської області. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/1041-32-museums-ivano-frankivsk-

oblast.htm (дата звернення: 17.04.2026).

21. Незюлик О., Завадовський Т., Каднічанський Д. Використання в туризмі палаців Івано-Франківської області. *Вісник львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Вип. 40. С. 171–177.

22. Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: https://www.if.gov.ua/ (дата звернення: 11.04.2026).

23. Паньків Н.М. Туристичні ресурси Івано-Франківської області – як складова культурно-історичної спадщини території. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 14-15, 2022. С. 709–714.

24. Писарева І.В., Рарог А.В. Кінематографічний туризм, як перспективний напрям розвитку культурно-пізнавального туризму. *«Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному*. 2020. 145 с.

25. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України: посіб. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.

26. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text (дата звернення: 24.03.2026).

27. Савранчук Л.А. Перспективи залучення історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області у туристичну галузь краю. *Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому*. 2024. № 18. С. 136–142.

28. Савранчук Л. Про деякі перспективи залучення історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області у туристичну галузь краю. *Туризм і краєзнавство*.2015. С. 465–473.

29. Сіреджук П. Фортифікації Галицької Гуцульщини: монографія. Івано-Франківськ: Карпати, 2010. № 2. С. 197–204.

30. Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв’язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій URL: http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/10/povna-versiya.pdf (дата

звернення: 25.04.2026).

31. Срібна К. Досвід організації замкового туризму у Чеській республіці. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Аксіологічні аспекти в розвитку науки та освіти Конін. Ужгород. Херсон. Кривий Ріг: Посвіт, 2018. С. 325–326

32. Стан довкілля Івано-Франківщини. URL: https://nyznoverbizkaotg.dosvit.org.ua/news/stan-dovkillya-ivano-frankivschini-2021- 06-03 (дата звернення: 27.04.2026).

33. Стан розвитку туризму в Івано-Франківській області. 2025 рік. URL: https://www.if.gov.ua/news/na-prykarpatti-pidbyly-pidsumky-rozvytku-turyzmu-v-2025-rotsi (дата звернення: 20.03.2026).

34. Торопова Д.Д. Підхід до забезпечення сталого розвитку підприємств туристичної індустрії України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2025. № 72. С. 28–38.

35. Туристична Асоціація Івано-Франківщини. URL: https://www.taif.org.ua/ (дата звернення: 24.04.2026).

36. Хитра О. Туристичний брендинг в умовах економіки вражень. *Економіка та суспільство*, 42. 2022 https://doi.org/10.32782/2524- 0072/2022-42-64 (дата звернення: 14.04.2026).

37. Храми Івано-Франківська. URL: http://surl.li/ikzof (дата звернення: 23.04.2026).

38. Charte internationale du tourisme culturel URL: https://www.icomos.org/fr/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/176-charte-internationale-du-tourisme-culturel (дата звернення: 11.04.2026).

39. ICCROM. URL: https://www.iccrom.org/ (дата звернення: 11.04.2026).

40. ICOM. URL: http://www.icom.in.ua/ (дата звернення: 13.04.2026).

41. ICOMOS. URL: https://www.icomos.org/en (дата звернення: 11.04.2026).

42. Organization of World Heritage Cities. URL: https://www.ovpm.org/ (дата звернення: 12.04.2026).

43. Picard M. Bali. Tourisme culturel et culture touristique, Paris, *L'Harmattan*. 2022. 232 p.

44. Polyvach K., Cultural Heritage and its Influence on Development of Regions of Ukraine. Kyiv, 2012. 208 p.

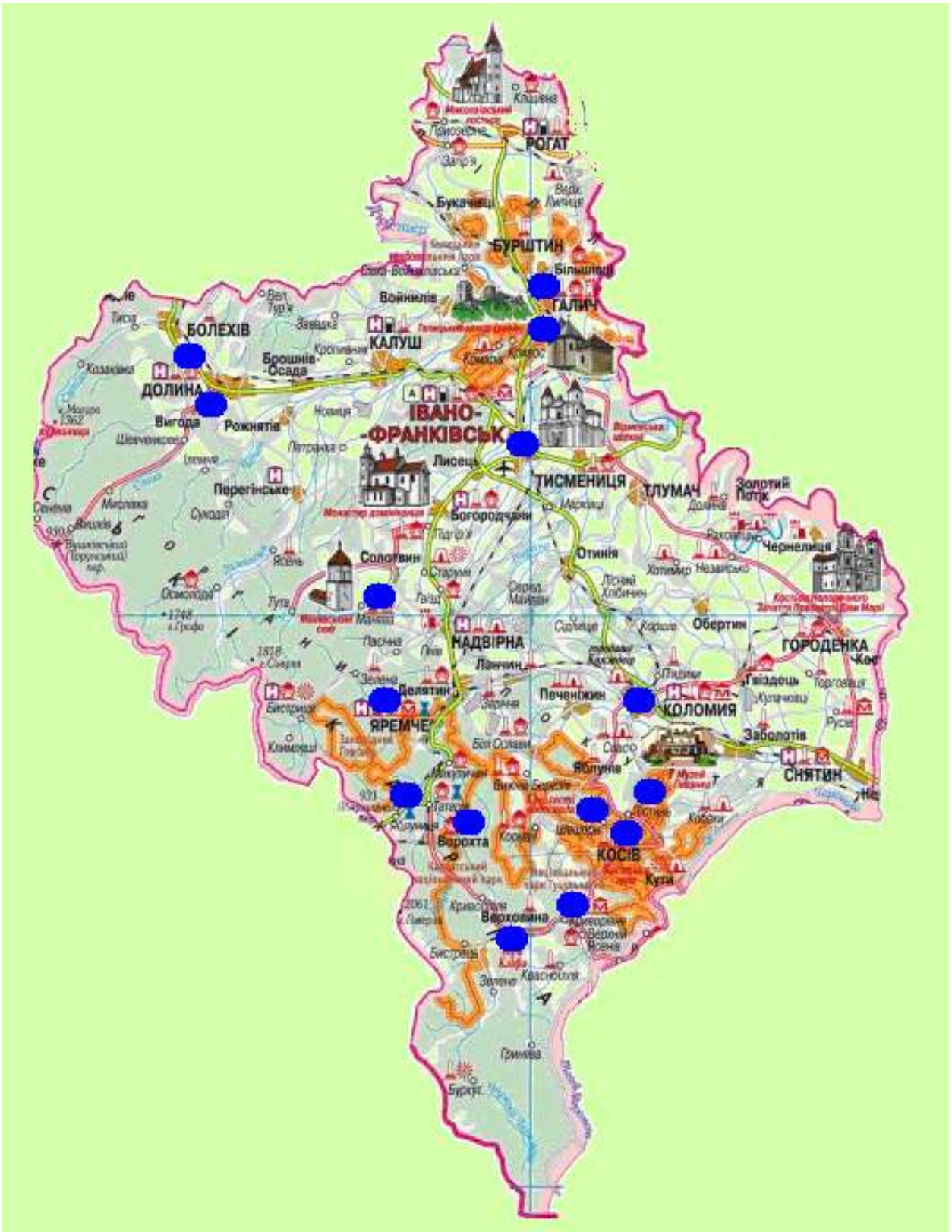
45. Polyvach K., Cultural heritage and its influence on the development of regions of Ukraine (sociogeographical research). Kyiv, 2017.24 p.

46. UNWTO World Tourism Barometerand Statistical Annex URL: http://tourlib.net/wto/UNWTO_Barometer_2021_01.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Екскурсійні маршрути Івано-Франківської області [22]

Додаток Б

Адміністративно-географічна карта Івано-Франківської області [8]

Додаток В

Карта історико-етнографічних та туристично-культурних центрів Івано-Франківської області [10]

